

SOMOS PATRIMONIO

2025

Textos

Xosé Gago

Tradución e fotografía

Úrsula Neilson

Prólogo:

Guadalupe Jiménez-Esquinas

Deseño e maquetación:

Juan Pablo Venditti

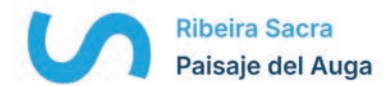
Depósito Legal: **C 1092-2025**

ISBN: 978-84-09-74639-2

Edita: **Consortio de Turismo da Ribeira Sacra**

Impreso en: **GRAFICAS SANTIAGO, S.L. (GRAFISANT)**

Plan de Sostibilidade Turística en Ribeira Sacra

Imaxes das xuntanzas participativas

As aldeas érguense
coa pel dos que marcharon,
e coas mans dos que quedaron
a erguer pan, e chuvia.

Antía Otero

A nosa casa ten a forma
dun círculo dentro doutro círculo.
Acubilla paporroibos
construíndo o relato da nosa existencia.

Noa Moreira

Prólogo

Tradicionalmente a Convención do Patrimonio Mundial da UNESCO do 1972 recoñecía os sitios ben polas súas características naturais ou ben polas súas características culturais. Co paso do tempo demostrouse que moitos dos bens recoñecidos e protexidos por esta convención combinaban tanto valores culturais como naturais de xeito indisoluble. Así, no ano 1992 incorporouse a esta Convención o concepto de Paisaxe Cultural, sendo o primeiro instrumento xurídico internacional que empregaba esta figura. Deste xeito, se buscamos unha definición actual de paisaxe cultural sería “calquera parte do territorio tal como a percibe a poboación, cuxo carácter sexa o resultado da acción e a interacción de factores naturais e/ou humanos”. Así é como se definiu no artigo 1.A. do Convenio Europeo da Paisaxe, redactado polo Consello de Europa en Florencia, ratificado polo reino de España en 2008.

A Lei do Patrimonio Cultural de Galicia 5/2016, do 4 de maio, manifesta tamén no artigo 10.h. que a paisaxe cultural é “o lugar identificable por un conxunto de cualidades culturais materiais e inmateriais singulares, obras combinadas da natureza e o ser humano, que é o resultado do proceso da interacción e interpretación que unha comunidade fai do medio natural que o sustenta e que constitúe o soporte material da súa identidade”.

Nestas definicións destaca que a paisaxe é algo máis que natureza ou cultura, é a fusión de ambas (Criado-Boado et. al., 2016). Á súa vez, fálase da paisaxe como resultado

dunha serie de accións e interaccións, polo que coincidindo co xeógrafo galeguista Otero Pedrayo (1982), a paisaxe non é un decorado fixo orientado á contemplación senón que é sempre un proceso, algo dinámico e cambiante. Na actualidade o concepto de paisaxe cultural implica entendelo como algo aberto, vivencial, suxeito ás transformacións sociais, económicas, medioambientais pero tendo como horizonte a sustentabilidade ecolóxica do territorio, o benestar individual, social e a calidade de vida das persoas que o habitan (Álvarez Munárriz, 2011). Estas deberían ser as premisas á hora de preguntarnos que tipo de paisaxe debería conservarse, por quen e, máis concretamente, para que ou para quen. Neste sentido a paisaxe cultural ten que entenderse como un ben, pero non como un ben material senón como un ben social (Criado-Boado et. al., 2016).

Así, a paisaxe cultural da Ribeira Sacra expresa as relacións entre os membros dunha sociedade co territorio que habitan (Álvarez Munárriz, 2011). Non podemos falar da Ribeira Sacra como unha paisaxe natural, prístina ou orixinal, senón que se trata dunha paisaxe cultural, antropizada, resultado dunha serie de valores, crenzas e prácticas socioculturais, evidencia da acción humana ao longo do tempo e sendo posible recoñecer as marcas desa interrelación. Podemos dicir pois, que a paisaxe non é o lugar onde vive a xente, senón o lugar vivido polas persoas, e como tal, non é alleo ás pegadas que foron deixando as poboacións e, o que é máis importante, como se-

guen a facelo na actualidade apreciándose tamén as marcas do poder, da loita e das resistencias (Harvey, 2009).

Pode apreciarse nas definicións anteriores que se atribúe unha grande relevancia ás dimensións social e cultural, sendo inherente á súa propia existencia. Non podemos pensar nunha paisaxe allea ás persoas porque son as que foron modelando, configurando, humanizando o territorio mais, como analiza Gondar, non tanto orientadas por un sentido patrimonial ou estético, senón por un sentido pragmático, vencellado ás actividades da vida diaria, económicas, laborais e co aproveitamento dos recursos do territorio (2009: 68). A relación das persoas coa paisaxe implica dereitos, mais tamén responsabilidades compartidas entre a cidadanía e as administracións, de coidala e transmitila ás futuras xeracións.

Esta visión da paisaxe na que se unifican os valores culturais e naturais, reconece o protagonismo fundamental da poboación na construción, identificación, mantemento e sensibilización coa paisaxe cultural. Nesta liña, o enfoque participativo converteuse nun dos eixos centrais na xestión patrimonial e paisaxística na actualidade. A participación cidadá nos procesos patrimoniais converteuse nun novo paradigma (Cortés, et. al. 2017) e considérase un deber ser, un feito imprescindible. Nun plano administrativo este xiro participativo incorpórase, por exemplo, no manual de

referencia de Xestión do Patrimonio Mundial Cultural (2014) e moi especialmente o Convenio de Faro sobre o valor do patrimonio cultural para a sociedade (2005).

No Convenio Europeo da Paisaxe a obrigatoriedade de incluír procesos participativos está claramente establecida, entendendo que “Todas as accións emprendidas para a definición, realización e seguimento de políticas da paisaxe deberían estar precedidas e acompañadas por procedementos de participación da poboación e dos axentes afectados, co obxectivo de permitirlles xogar un papel activo na formulación dos obxectivos de calidade paisaxística, a súa posta en práctica e o seu seguimento”¹.

Na medida en que a paisaxe é unha parte do territorio percibida socialmente e valorada polas súas cualidades culturais, sendo expresión e resultado da interacción das persoas co medio natural ao longo do tempo, a participación cidadá é un aspecto fundamental, xunto co xuízo experto, nos procesos de coñecemento, valoración e xeración de propostas. Os procesos de participación pública deben garantirse en todo momento, dende a fase de investigación procurando recoller significados e experiencias na configuración da paisaxe así como artellando mecanismos participativos de xestión sustentable de cara ao futuro.

¹Recomendación CM/Rec (2008)3 do Comité dos Ministros aos Estados membro sobre directrices para a implementación do Convenio Europeo da Paisaxe. Parte I. 1.G.

En moitas ocasións a participación restrínxese a actos puntuais ou enténdese como un trámite formal. Tamén é habitual restrinxir a participación á labor de sensibilización por parte de profesionais ou figuras expertas sobre o valor da paisaxe (arriba-abaixo), tratando de facelo accesible a todas as persoas. Sendo isto importante, fálase tamén da necesidade de artellar mecanismos de participación horizontal, baseados no debate entre distintas persoas representativas da poboación e as autoridades, cos seus distintos intereses, para a ordenación e aplicación das políticas paisaxísticas. Fálase no Plan Nacional de Paisaxe Cultural, de procurar o protagonismo da poboación de xeito sostido nas distintas fases de investigación e consulta (abaixo-arriba), procurando as autoridades a opinión pública sobre as políticas da paisaxe ou sobre as accións para a protección da paisaxe, a súa xestión e ordenación dun xeito co-responsable.

Neste sentido, penso que a experiencia aquí presentada procurou un modelo de gobernanza participativa que incorpora estas tres estratexias: sensibilización, participación e consulta. Fronte a un modelo tradicional baseado nun Discurso Patrimonial Autorizado onde son os expertos e as institucións as que deciden que e como debe ser protexido, nesta candidatura da Ribeira Sacra é a poboación a través dos/as súas representantes as que queren poñer por diante as necesidades e preocupacións da veciñanza perante este proceso. Trátase dun proceso complexo pola propia amplitu-

de do territorio, no que se procurou a representación das 75 parroquias a través das súas asociacións veciñais, sectoriais, comunidades de montes, veciños particulares ou representantes recoñecidas; desenvolvéronse distintas reunións informativas e debates e chegouse a aprobar unha declaración conxunta por un terzo das mesmas. Este tipo de accións amosan o tecido social e asociativo, a súa capacidade de autoorganización e construción colectiva dun relato patrimonial inclusivo así como a firme vontade da veciñanza de evitar cooptación das autoridades dos procesos patrimoniais, minimizar os riscos potenciais dunha declaración deste tipo e facer unha xestión co-responsable.

Ademais dese documento Declaración do Consello de Parroquias, este libro “Somos Patrimonio” tamén resulta dunha serie de accións participativas. A idea consistiu en poñer a unha mostra variada e representativa da poboación a realización dunha fotografía-retrato con aquilo que simbolizara o máis valioso que había na paisaxe da Ribeira Sacra, aquilo que considera parte do seu patrimonio e que non lle gustaría que se perdera, e que nos contara os motivos da súa elección. O concepto de patrimonio que se manexou nesta ocasión non se restrinxe a definicións clásicas do mesmo centradas na antigüidade, monumentalidade ou estilo artístico, senón aquilo que é considerado como valioso pola propia veciñanza ou que lles gustaría que se conservase de cara ao futuro. Unha definición do patrimonio que ten en conta o que opina a xente que convive de forma cotiá con el.

Entre os obxectivos principais desta actividade simbólica estaba promover a reflexión sobre o significado do propio concepto de “patrimonio”, a diversidade de patrimónios cos que conta a paisaxe cultural da Ribeira Sacra así como indagar no que as persoas que viven alí consideran “valioso” e que lles gustaría que se conservase no futuro. Esta selección simbólica e participativa dos patrimónios da Ribeira Sacra abre o campo do que expertos, técnicos e responsables do patrimonio consideraron tradicionalmente como algo digno de conservarse. Pero, sen dúbida, o obxectivo fundamental deste traballo era poñer cara, corpo e palabra a esas persoas que valoran o seu patrimonio, o coidan, o manteñen, o protagonizan, o viven e o rememoran.

Cada fotografía que aparece neste libro, cada rostro, cada historia, é unha expresión do vínculo entre as persoas e a paisaxe cultural e da relevancia da interrelación entre natureza e cultura. “Somos patrimonio” é, en definitiva, un exercicio de memoria compartida e de futuro compartido. Unha mostra de como o patrimonio se constrúe dende abaixo, con compromiso, afecto e, sobre todo, participación. Este libro é unha homenaxe a todas as persoas que fixeron posible este proceso e unha invitación a seguir cultivando un patrimonio e unha paisaxe cultural viva, dinámica, diversa e profundamente humana.

Bibliografía

- Álvarez Munárriz, L. 2011. La categoría del paisaje cultural. AIBR: Revista de Antropología Iberoamericana, 6 (1): 58-80.
- Cortés-Vázquez, J. et. al. (2017) Heritage and participatory governance: An analysis of political strategies and social fractures in Spain. Anthropology Today, 33 (1): 15-18.
- Criado-Boado, F. et. al. (2016) (Eds.) Atlas arqueolóxico da paisaxe galega, Xerais, Vigo.
- Gondar Portasany, M. 2009. Retruque: A paisaxe. Un concepto etnocéntrico. En F. Díaz-Fierros Viqueira e F. López Silvestre (Eds.), Olladas críticas sobre a paisaxe, Consello da Cultura Galega, 61-72. Santiago de Compostela.
- Harvey, D. 2009. Espacios del capital: hacia una geografía crítica. Akal. Madrid.
- Otero Pedrayo, R. 1982. Galicia: una cultura de occidente. Everest. Madrid

Introdución

Ao longo do ano 2024, no marco da Candidatura da Ribeira Sacra a ser declarada Patrimonio Mundial, recibimos o encargo de realizar unha estratexia participativa a través da que coñecer as achegas, críticas, opinións e/ou posturas das persoas que habitan o territorio con respecto a esta cuestión.

A paisaxe cultural da Ribeira Sacra abrangue un territorio ben grande, que inclúe 75 parroquias de 15 concellos na súa “zona core”. Como se artella a participación nun territorio cun tamaño que podería ser de provincia?

Consideramos a parroquia como célula mínima de identidade, polo que o ámbito mínimo de representación debía ser parroquial: **O Consello de Parroquias**.

Para configurar este Consello, propuxemos contar cun representante por cada unha das 75 parroquias, sabendo que o proceso ía ser longo e complexo.

Había que establecer criterios para a representación. A propia idiosincrasia galega proporcionaba a resposta: as asociacións veciñais (A.V.) son a unidade mínima de representación cidadá. No caso de existir unha A.V., esta pasaría a ser automaticamente a representante da parroquia, ben a través da súa directiva, ben a través da designación dunha persoa que as representara.

De non haber A.V. habería outras posibilidades: Comunidades de Montes, Comunidades de Augas, ou outro tipo de asociacións. De non existir ningunha das anteriores, podería existir algunha persoa de consenso e tamén podería ser que a parroquia estivese virtualmente deshabitada ou non quixera expresarse (que paradoxalmente é un xeito tamén de expresión).

Convocamos unha serie de xuntanzas informativas e participativas repartidas polo territorio con dúas funcións principais: recadar representantes parroquiais e ir creando un corpus de ideas, suxestións, críticas e achegas que foran saíndo nas xuntanzas. Algunha destas xuntanzas, ademais de veciñal, tivo un carácter sectorial (viticultura e turismo).

As xuntanzas promocionáronse como abertas a todo o mundo, tanto en prensa como en redes sociais, sendo as únicas persoas convidadas directamente por chamada telefónica ou correo electrónico as presidentas das Asociacións Veciñais, das que se ían procurando contactos en colaboración cos Concellos e tirando de fíos detectivescos en moitos casos.

As xuntanzas iniciábanse cunha dinámica simple onde lles pediamos ás asistentes que se presentasen, indicando o seu nome, procedencia e aquel elemento patrimonial da súa parroquia ou aldea que non lle gustaría que se perdese baixo ningún concepto. Non tiña que ser a igrexa ou o hórreo. Podía ser algo pequeno, abstracto mesmo, que se ligase coa súa emotividade, co seu recordo, coa súa poética. Desta dinámica, nace esta publicación: algunha das persoas foron retratadas xunto ao seu elemento patrimonial escollido engadíndose un pequeno texto no que explican o motivo da escolla.

Das notas extraídas nas xuntanzas elaborouse un documento presentado no Consello de Parroquias convocado o 19 de outubro de 2024 en Parada de Sil. Para este Consello de Parroquias convocáronse ás persoas representantes polos criterios anteriormente sinalados.

Das 75 parroquias existentes, completáronse dous terzos da base de datos de representantes, asistindo ao Consello de Parroquias un terzo do total. O documento foise analizando e votando punto por punto acadando a unanimidade das persoas asistentes.

As persoas representantes ofreceron perfís moi variados en termos de xénero, idade, ou ámbitos profesionais polo que o documento xerado resulta inclusivo e ofrece unha visión ampla e representativa.

O proceso foi de portas abertas e calquera persoa puido asistir ás xuntanzas participativas. O proceso continúa, polo que agardamos incorporar máis representantes.

A participación non debe acabar coa posible inclusión na listaxe senón que debe continuar de xeito reforzado na toma de decisións na xestión da paisaxe se a Ribeira Sacra é declarada finalmente Patrimonio Mundial.

Declaración do Consello de Parroquias 19/10/24

O Consello de Parroquias, reunido en Parada de Sil o 19 de outubro de 2024, acorda apoiar a Candidatura da Ribeira Sacra a Patrimonio Mundial considerando os efectos beneficiosos que pode traer ao territorio.

Para paliar posibles efectos negativos da hipotética declaración resulta fundamental a toma en consideración dos puntos propostos nesta declaración así como a correcta representación veciñal nas fases deste proceso.

O Consello de Parroquias, reunido na Fábrica da Luz en Parada de Sil o 19 de outubro de 2024, acorda os seguintes puntos para que se teñan en conta na Comisión Interdepartamental e no Plan de Xestión.

1. Problemáticas xerais do mundo rural

Existe unha serie de problemáticas que atinxen a distintas institucións da Administración e que se ben non teñen unha relación directa co Patrimonio, si teñen que ver con facer un territorio habitable e por tanto con que esta paisaxe cultural se manteña viva.

O Consello de Parroquias, inclúe estes puntos a xeito de problemáticas, para que na Comisión Interdepartamental poidan ser tratadas e buscarlle solucións.

- Servizos públicos de primeira necesidade que están en retroceso no ámbito rural deben ser revisados se se quere manter e atraer poboación na Ribeira Sacra, nomeadamente:
 - Educación

- Sanidade
 - Servizos sociais como Servizo de Axuda no Fogar
 - Transporte público
- Especialmente importante é o caso da auga, un dos eixos vertebradores da Candidatura, xa que hai fogares que non teñen un servizo de traída ou un sistema de saneamento de garantías. Este tema debe ser tratado con urxencia na Comisión Interdepartamental, instando aos Concellos a atallar este problema.
- Acceso á vivenda: Existe unha dificultade de acceso á vivenda para xente que se queira establecer no territorio. A bolsa de aluguer é escasa e a compra resulta complicada en moitos casos por ser propiedades en moitas mans.
- Débense buscar fórmulas que incentiven a posta en venda ou aluguer de vivendas ou fomentar as vivendas sociais.
- Comunicacions e transporte: Este punto será tamén tratado noutros apartados, mais dende o xeral, débese instar aos organismos competentes das distintas vías de comunicación ao seu correcto mantemento tanto no que respecta aos firmes, ás rozas e á sinalética.
- Débense buscar tamén solucións para que existan servizos de transporte público para a veciñanza axustados ás necesidades.
- Máis investimento e control na dotación dunha conexión axeitada a Internet
- Diálogo coa Administración: Resulta complicado para a veciñanza rela-

cionarse coa administración á hora de pedir permisos e licenzas, xa que en moitos casos incluso non se sabe con quen se debe tramitar dita licenza. Nalgúns casos, unha mesma acción implica a posta en marcha de expedientes con distintas entidades (Confederación Hidrográfica, Medio Rural, Patrimonio, Concello, etc.), cada unha cos seus ritmos, o que dificulta e desalenta ao propio usuario.

- Propoñemos a creación dunha oficina de xestións administrativas da Ribeira Sacra que:
 - poida centralizar estes servizos, exercendo de intermediaria entre veciñanza e administración.
 - nunha visita, se poida establecer diálogo con distintos axentes da administración
 - asesore á veciñanza sobre a que entidade compete cada unha das accións que quere realizar.
 - coñeza a realidade específica da Ribeira Sacra e as normativas derivadas da Declaración BIC da paisaxe cultural e da hipotética declaración de Patrimonio Mundial.
 - Teña un carácter itinerante ou se dote dalgún sistema para poder achegarse á poboación dun territorio amplo como é o da Ribeira Sacra

2. Viticultura e explotación agraria

A viticultura é a actividade económica que define a Ribeira Sacra polo impacto que ten na Paisaxe Cultural. O elemento máis icónico da Paisaxe Cultural son as muras e estas existiron, existen e existirán na medida en que vaian acompañadas da actividade vitícola.

Actualmente estamos no medio dunha gran crise do modelo produtivo evidenciado nas vendimas de 2024. A corrección desta problemática específica terá que levarse a cabo dende a Consellería de Medio Rural e Agacal e a mesa que anunciaron convocar, mais dende o Consello de Parroquias, expoñemos unha serie de puntos que, baixo o noso punto de vista, se deben ter en conta polo impacto que teñen sobre a veciñanza e a Paisaxe Cultural:

- Achegas directas ou indirectas aos viticultores de socalco.
 - Este tipo de cultivo ten un sobrecusto con respecto ao cultivo en chaira.
 - Este tipo de viticultor/a, ademais de agricultor/a, é xestor/a do Patrimonio xa que o seu labor mantén este tipo de arquitectura, realizada cunha técnica, a pedra seca, que xa é Patrimonio Mundial.
- Achegas directas ou indirectas para a recuperación de parcelas de viñado en socalco que se atopen actualmente a monte.
- Diferenciación por parte do Consello Regulador no etiquetado da-

queles viños procedentes de cultivo en socalco dos cultivos en chan, para que o/a consumidor/a poida escoller e valorizar o produto.

- Revisión das categorías de solo. Hai casos nos que zonas que foron viñado tradicional posteriormente abandonadas, hoxe figuran como terreo forestal dificultando que se poidan recuperar eses viñedos.
- Co quecemento global, estase a dar un proceso de procurar zonas que foran abandonadas ou nas que nunca se plantou viñado por falta de maduración, mais que agora si que poden dar maduracións axeitadas.
 - Débese garantir que este proceso se faga dun xeito ordenado, tipificando ben que se permite e que non, modificando se é preciso os tipos de solo.
 - Débese ter en conta que acontece con estas parcelas novas ou recuperadas para a viticultura cando queden fóra pero no límite da paisaxe cultural, xa que non é convinte ter unha zona regularizada de muras e a uns metros, parcelas en taludes.
 - Estes taludes terán un impacto paisaxístico.
 - Estes taludes terán un impacto nos cultivos que se desenvolvan ladeira abaixo.
- Tendo vital importancia a viticultura nesta paisaxe cultural, débense potenciar tamén outras actividades económicas relacionadas coa explotación do medio.
 - A diversidade facilita que nun momento de colapso dun modelo

produtivo, o territorio poida saír adiante, paliando os efectos da crise.

- A diversidade, adaptando os usos e cultivos aos tipos de solo, repercute nun equilibrio e na sustentabilidade dos modelos, usos da auga, etc.
- A cultura tradicional labrega coñecía a importancia destes equilibrios e en gran parte a Candidatura recolle estes coñecementos dos usos tradicionais do territorio como algo estrutural na narrativa. Por coherencia, a aplicación destes saberes tradicionais debería ser incentivada polo Plan de Xestión e o planeamento do solo, ter en conta os usos históricos e tradicionais das distintas parcelas
- Débese prestar especial atención ás alteracións paisaxísticas que poidan ter un impacto negativo no territorio

3. Turismo

Por máis que a hipotética Declaración teña moitas repercusións alén da turística, é razoable considerar que vai ser un dos eidos máis reforzados e con máis consecuencias para a veciñanza.

O proceso de Declaración debe ser unha ferramenta para desenvolver estratexias que palíen os efectos negativos que xa temos do turismo no noso territorio e prever as problemáticas que se poden dar no futuro.

O Consorcio de Turismo está a desenvolver o seu plan de sustentabilidade turística, polo que se debe traballar man a man co Consello de Parroquias para que ese

Plan atenda ás problemáticas da veciñanza:

- Mobilidade
 - É un dos maiores retos. Como facer que un maior tráfico rodado non afecte aos ritmos da poboación local?
 - Lanzadeiras
 - Restricións de acceso
 - Aparcadoiros con avisos de capacidade
 - Creación de novos polos de atención. Se o problema actual témolo en puntos concretos que se masifican, aumentando a oferta, esa masificación debería disiparse.
 - Sistema de transporte público máis eficiente que diminúa o fluxo de tráfico turístico, mais tamén que ofrezca un servizo para a veciñanza permanente.
 - Incentivar o propio uso dos camiños tradicionais.
 - Fomentar xornadas ou paquetes nos que o/a visitante poida visitar distintos puntos de interese (monumentos, adegas, restaurantes, hoteis, miradoiros) conectados mediante vías tradicionais que poidan ser camiñadas ou en bicicleta eléctrica.
 - Isto tería unha repercusión positiva tamén sobre as propias vías en si.

- Vivenda turística
 - Trátase dun fenómeno en auxe e que tendo as súas vantaxes, pode ter os seus inconvenientes.
 - A proliferación de vivendas de uso turístico ten consecuencias sobre o prezo e acceso á vivenda para a veciñanza permanente.
 - A restauración de vivenda para uso turístico ten a consecuencia positiva de que contribúe á salubridade e habitabilidade das aldeas.
 - Tamén pode ser unha actividade secundaria para as familias permanentes e unha vía para atraer nova poboación.
 - Debe haber unha regulación específica para a Ribeira Sacra na que se tipifiquen criterios de concesión de licenzas. Pedimos ao Consorcio de Turismo Ribeira Sacra que presione aos Concellos sobre esta necesidade articulando esta normativa
- Formación de profesionais
 - Conveniencia da creación de cursos e certificados específicos para o territorio Ribeira Sacra que garantan o coñecemento por parte dos guías sobre os elementos nos que están a traballar.
 - Captación de veciñanza para a súa cualificación como guías

4. Cultura e Patrimonio

- Creación dun Centro de Estudos da Ribeira Sacra, formado por expertos locais e asociacións culturais, que promova o coñecemento do territorio e mais a súa divulgación mediante estudos de investigación, catálogos, publicacións, realización de xornadas ou seminarios así como rutas culturais.
- Creación dun grupo de asesores locais que axuden na elaboración e modificacións do Plan de Xestión para a correcta localización dos elementos ou na corrección dos topónimos.
- Facer unha campaña de difusión dos contidos do Plan de Xestión, garantindo que a veciñanza coñeza que actuacións poden facer, cales están restrinxidas ou cales precisan de permisos específicos dentro da paisaxe cultural.
 - Esta campaña poderá constar de charlas informativas, edición de folletos ou accións de redes sociais

5. Proceso de selección de representantes do Consello de Parroquias na Comisión Interdepartamental

- O Consello de Parroquias decide non escoller nesta sesión aos representantes.
- Consensúanse unha serie de criterios para a futura escolla de representantes
 - Cando menos un representante debe ser menor de 35 anos

- Cando menos un representante debe ser viticultor
- Cando menos un representante debe ser profesional do turismo
- Tendencia a equidade na representación das dúas provincias
- O total de representantes deben estar censados nos Concellos da Ribeira Sacra.

PALOMA,
A COVA, (O Saviñao)

Paloma forma parte da cuarta xeración de adegueiros dun proxecto familiar.

Na xuntanza participativa do Saviñao, Paloma escolleu como elemento patrimonial da súa parroquia a fonte de Soutomango, por tratarse dunha fonte dunha auga pura e fresca da que lle gusta beber dende nena.

A fonte vai a menos e hoxe sae un fío de auga. Os cambios de uso do solo, o predominio forestal ou a desaparición dos agros están entre os motivos que explican que estas fontes tradicionais perdan forza.

Paloma is part of the fourth generation of winemakers in a family project.

At the participatory meeting in O Saviñao, Paloma chose the Soutomango spring as the heritage element of her parish, because it is a source of pure, fresh water that she has enjoyed drinking since childhood.

The spring is declining, and nowadays only a trickle of water flows. Changes in land use, the predominance of forestry, and the disappearance of farmland are among the reasons why these traditional springs are losing strength.

ROSA DO COUTO, CASTRO CALDELAS

Rosa é presidenta da Asociación Veciñal de San Paio de Abeleda

Participou na xuntanza de Castro Caldelas onde escolleu como elemento máis significativo da súa parroquia a Capela de San Antón.

Trátase dunha humilde capela inadvertida no medio das casas, mais que nos conta unha historia de xestión patrimonial comunitaria.

Foi restaurada hai uns vinte anos grazas a unha colecta por parte da veciñanza. Rosa conta que a capela estaba nun estado lamentable, pero grazas á colecta veciñal, teitouse, pisouse e así puido chegar ata hoxe.

O caso da Capela de San Antón exemplifica como o patrimonio pode ser eixe vertebrador das nosas comunidades dispersas.

Rosa is president of the Neighbourhood Association of San Paio de Abeleda.

She took part in the meeting in Castro Caldelas, where she chose the Chapel of San Antón (Saint Anthony) as the most significant element of her parish.

It is a humble chapel, unnoticed among the houses, but it tells a story of community heritage management.

It was restored about twenty years ago thanks to a collection organised by the local residents. Rosa says the chapel was in a terrible state, but thanks to the community fundraising, it was re-roofed, re-floored, and preserved to this day.

The case of the Chapel of San Antón exemplifies how heritage can be a unifying thread for our dispersed communities.

SUSO,
BARANTES, (Sober)

É directivo da Asociación Cultural O Colado do Vento, asistiu á xuntanza participativa de Rosende.

Destacou o Agro do Coto como elemento patrimonial máis senlleiro da súa paisaxe. Incide na importancia da conservación e recuperación dos agros, “non cunha visión romántica, senón como elementos de xestión da auga e control da paisaxe”.

Comenta que dende que o Agro do Coto deveu en piñeiral, abaixo na aldea hai que perforar para sacar auga, cando antes chegaba a cachón.

Entre as súas propostas destaca a creación dun grupo de expertos locais que poidan revisar e corrixir grallas toponímicas e elementos mal situados nos planos.

A board member of the cultural association O Colado do Vento, Suso took part in the participatory meeting in Rosende.

He highlighted the Agro do Coto as the most distinctive heritage element of his landscape. He emphasises the importance of conserving and restoring farmland, “not with a romantic vision, but as elements of water management and landscape control”.

He explains that since Agro do Coto was turned into a pine forest, people in the village below now have to drill to access water, whereas it used to flow abundantly.

Among his proposals is the creation of a group of local experts to review and correct place-name errors and mislocated elements on maps.

LUIS E FERNANDO,
SANTA TEGRA DA ABELEDA,
(Castro Caldelas)

Forman parte da directiva da Asociación cultural Cocas e Danzantes. Como elemento destacado do seu patrimonio salientan precisamente a danza branca que se celebra en Santa Tegra cada 11 de agosto.

Trátase dunha danza que fora prohibida durante o franquismo nos primeiros anos 50 e recuperada pola veciñanza a finais dos 80.

Para a Asociación “é un proceso de recuperación patrimonial veciñal exemplar” no que a través de Santos Rodicio, último danzante vivo orixinal, púidose reconstruír a danza e “dotala de sentido na modernidade”.

“Para a veciñanza é un día de identidade e de xuntanza en torno a un elemento patrimonial significativo.”

Tanto Luis como Fernando asistiron á xuntanza participativa que tivo lugar o 26 de xullo no Castelo de Castro Caldelas.

They are members of the board of the cultural association Cocas e Danzantes. The standout element of their heritage is the “white dance” held in Santa Tegra every 11 August.

This dance was banned during Franco’s regime in the early 1950s and was later revived by the local community in the late 1980s.

For the Association, “it is an exemplary case of community-led heritage recovery”, in which, through Santos Rodicio – the last surviving original dancer – the dance could be reconstructed and “given meaning in modern times”.

“For the local people, it is a day of identity and gathering around a significant heritage element.”

Both Luis and Fernando attended the participatory meeting held on 26 July at the Castle of Castro Caldelas.

MARÍA DOLORES,
ROSENDE, (Sober)

Propón o Priorado de Rosende. Alén de ser un ben con atributos históricos e artísticos, Mercedes destaca para a súa elección criterios emocionais.

Para ela é un lugar de memoria de infancia no que se xuntaba a comunidade. A súa familia subía de Areas para ir á igrexa e aí xuntábanse todas as crianzas, tanto no camiño como despois da misa.

Era un lugar que artellaba á veciñanza e sempre había novidades, xa que pola Casa Grande pasaban moitos convidados que tamén se achegaban os domingos á Misa.

María Dolores xa non acorda vivir alí os frades, mais si as historias que quedaron. E os curas que viñeron despois. Tamén os cursiños que se impartían no edificio.

María Dolores asistiu á xuntanza participativa do 9 de marzo na Casa Grande de Rosende.

María chose the Rosende priory. In addition to being a site of historical and artistic value, Mercedes highlights emotional criteria for her choice.

For her, it is a place of childhood memory where the community would gather. Her family would walk from Areas to the church, and all the children would meet there, both on the way and after mass.

It was a place that brought neighbours together and was always full of news, as many guests passed through the Casa Grande who also attended mass on Sundays.

María Dolores doesn't remember the friars living there, but she does recall the stories that remained, the priests who came later, and the courses that were held in the building.

She took part in the participatory meeting on 9 March at the Casa Grande de Rosende.

ÁNGEL DA LAMIÑA,
CELAGUANES, (A Peroxa)

Ángel escolleu na xuntanza participativa de Santo Estevo un complexo arquitectónico que tivo moitos usos ao longo do tempo. Sospeitan que en orixe puido ser un priorado citado en documentación medieval. Escolleuno porque tamén foi a escola na que estudou de pequeno e ten moitas lembranzas vinculadas ao lugar. Fotografámolo no pombal anexo ao edificio central.

Celaguanes non tiña Asociación Veciñal. Á raíz do proceso participativo, Ángel incentivou a creación dunha AV que ademais está a promover a investigación do patrimonio parroquial, a súa conservación e divulgación.

Ángel chose at the participatory meeting in Santo Estevo an architectural complex that has had many uses over time. It is suspected that it was originally a priory mentioned in medieval documents. He chose it because it was also the school where he studied as a child and holds many memories of the place. We photographed him in the dovecote next to the main building.

Celaguanes did not have a Neighbourhood Association. Following the participatory process, Ángel encouraged the creation of one, which is now promoting research, conservation, and dissemination of the parish's heritage.

LAURA, CASTRO CALDELAS

Graduada en Historia e Turismo, traballa de guía no Castelo de Castro Caldelas.

Elixé a Cova do Mario como elemento destacable do seu Patrimonio, por ser representativo dos elementos patrimoniais que nos conectan coa memoria democrática.

A cova leva este nome por servir de agocho ao famoso guerrilleiro Mario de Langullo durante a posguerra e actualmente inclúese na ruta das Penas de Matacás.

Laura sinala “a importancia de reivindicar e dar valor a estes lugares que nos relatán unha parte moi importante da nosa historia contemporánea”.

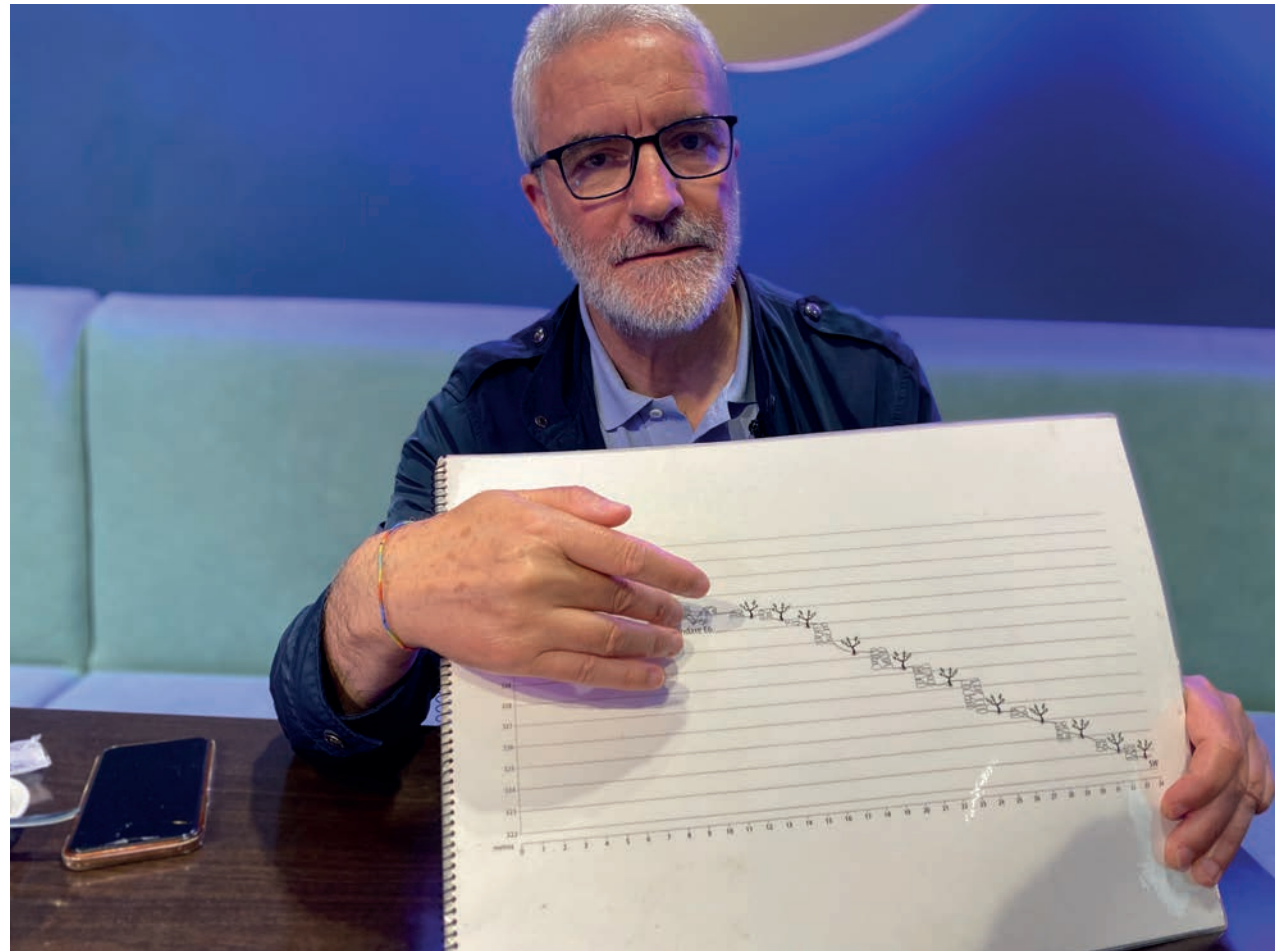
A graduate in History and Tourism, Laura works as a guide at the Castle of Castro Caldelas.

She chose the Cova do Mario as a prominent heritage site because it represents elements that connect us with democratic memory.

The cave is named after serving as a hiding place for the famous guerrilla fighter Mario de Langullo during the post-war period and is now included in the Penas de Matacás route.

Laura highlights “the importance of acknowledging and valuing these places that tell a very important part of our contemporary history”.

SEVERINO,

MARCELLE, (Monforte de Lemos)

Secretario da Agrupación de empresarios da Ribeira Sacra, asistiu á xuntanza de Rosende e mais á de empresarias e empresarios no Saviñao.

Para Severino, o elemento patrimonial a destacar son as terrazas de cultivo (tamén denominados socalcos, pataos, paredes, muras...) xa que son “a célula que conforma o conxunto da Ribeira Sacra”.

O reto, sinala, está en seguir dotando esas terrazas de sentido e contido, para o que considera fundamental a participación cidadá na Candidatura e que se reforce a difusión e divulgación dos procesos.

Secretary of the Association of Entrepreneurs of the Ribeira Sacra, Severino attended the meetings in Rosende and the one for entrepreneurs in O Saviñao.

The heritage element Severino chose to highlight is the cultivation terraces (also called socalcos, pataos, paredes, muras, etc.) as they are “the basic unit that makes up the Ribeira Sacra as a whole”.

The challenge, he points out, lies in continuing to give these terraces meaning and purpose, for which he considers citizen participation in the nomination process essential, along with reinforcing the dissemination and communication of these efforts.

DAVID,
FRONTÓN, (Ferreira de Pantón)

Dedícase á viticultura como actividade principal.

O elemento que el destaca da Ribeira Sacra é a Ribeira do Cabe xa que para el é “a ribeira esquecida” mais ten unha “boa orientación e ten uva de moita calidade”.

David atopou na viticultura a súa forma de vida dende que recuperou a viña do seu avó e se fixo con máis terra.

Asistiu á xuntanza participativa de Rosende en Sober e máis á da Fraternal en Monforte, onde defendeu que “se debe coidar ante todo aos viticultores xa que somos os que mantemos a paisaxe”. Para sustentar a viticultura, propón algún tipo de achega económica por parte da administración e o apoio na xestión dos trámites burocráticos.

David works mainly in viticulture.

The element he highlights from the Ribeira Sacra is the ribeira of the Cabe River, which he sees as “the forgotten riverside”, but one that “has good orientation and produces high-quality grapes”.

David found his way of life through viticulture after recovering his grandfather’s vineyard and acquiring more land.

He attended the participatory meetings in Rosende (Sober) and in Monforte, where he argued that “supporting winemakers must be a priority, as we are the ones maintaining the landscape”. To support viticulture, he proposes some form of financial assistance from the administration and assistance in handling bureaucratic procedures.

NOELIA,
BOLMENTE, (Sober)

É profesional do turismo. Fixémoslle unha visita no seu traballo, un cámping para autocaravanas, para que nos comentase sobre o elemento patrimonial que salienta da súa parroquia.

Elixiu o petroglifo da Paxota, “porque eses gravados levan máis de 4000 anos tallados nas pedras polos nosos devanceiros”. E engade: “A mensaxe é aínda un enigma para nós. Porén tivo que ser algo moi importante para que lle dedicaran o tempo necesario para que esa mensaxe perdurara no tempo”.

Noelia asistiu á xuntanza participativa de Rosende, Sober.

Noelia works in the tourism sector. We visited her at her workplace, a motorhome campsite, to ask about the heritage element she wished to highlight from her parish.

She chose the Paxota petroglyph, “because those carvings have been engraved in stone by our ancestors for more than 4,000 years”. She adds: “The message remains a mystery to us. But it must have been something very important for them to dedicate the time needed to make it last through the ages.”

Noelia attended the participatory meeting in Rosende, Sober.

Prologue

Traditionally, UNESCO's 1972 World Heritage Convention recognized sites either for their natural or for their cultural characteristics. Over time, it became clear that many of the assets recognized and protected under this convention combined both cultural and natural values in an inseparable way. Thus, in 1992, the concept of Cultural Landscape was incorporated into this Convention, making it the first international legal instrument to use this figure. Therefore, if we seek a current definition of a cultural landscape, it would be "any part of the territory as perceived by the population, whose character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors." This is how it was defined in Article 1.A. of the European Landscape Convention, drafted by the Council of Europe in Florence and ratified by the Kingdom of Spain in 2008.

The Cultural Heritage Law of Galicia 5/2016, of May 4th, also states in Article 10.h. that a cultural landscape is "a place identifiable by a set of unique tangible and intangible cultural qualities, combined works of nature and human beings, which is the result of the process of interaction and interpretation made by a community of the natural environment that sustains it and constitutes the material basis of its identity."

These definitions highlight that the landscape is more than just nature or culture; it is the fusion of both (Criado-Boado et al., 2016). At the same time, landscape is discussed as the result of a series of actions and interactions, aligning with the view of the Galician geographer Otero Pedrayo (1982), who emphasized that landscape is not a static backdrop meant for contemplation, but rather always a process—something dynamic and changing. Today, the concept of cultural landscape implies understanding it as something open and experiential, subject to social, economic, and environmental transformations, yet always aiming for the ecological sustainability of the territory, individual and social well-being, and the quality of life of those who

inhabit it (Álvarez Munárriz, 2011). These should be the premises when asking ourselves what kind of landscape should be preserved, by whom, and more specifically, for what purpose or for whom. In this sense, the cultural landscape must be understood as a good—not a material one, but a social good (Criado-Boado et al., 2016).

Thus, the cultural landscape of the Ribeira Sacra expresses the relationship between members of a society and the territory they inhabit (Álvarez Munárriz, 2011). We cannot speak of the Ribeira Sacra as a natural, pristine, or original landscape. Instead, it is a cultural, human-shaped landscape, the result of a series of values, beliefs, and sociocultural practices, evidence of human action over time, with the marks of this interaction still visible. We can say, therefore, that landscape is not merely the place where people live, but rather the lived place, and as such, it is not alien to the traces left by populations, and more importantly, how they continue to shape it today—with visible marks of power, struggle, and resistance (Harvey, 2009).

From the above definitions, it is clear that the social and cultural dimensions are of great importance, being inherent to the very existence of the landscape. We cannot think of a landscape separate from people, since it is they who have shaped, configured, and humanized the territory—not necessarily for heritage or aesthetic reasons, but for pragmatic ones, linked to daily life, economic activities, labour, and the use of territorial resources (2009: 68). The relationship between people and landscape implies rights, but also responsibilities shared between citizens and administrations to care for it and pass it on to future generations.

This vision of the landscape, where cultural and natural values are unified, acknowledges the fundamental role of the population in the construction, identification, maintenance, and awareness of the cultural landscape. In this vein, the participatory approach has become one of the

central axes in current heritage and landscape management. Citizen participation in heritage processes has become a new paradigm (Cortés et al., 2017) and is considered a necessity, an essential fact. At the administrative level, this participatory shift is incorporated, for example, in the 2014 reference manual on the Management of Cultural World Heritage and especially in the Faro Convention on the value of cultural heritage for society (2005).

In the European Landscape Convention, the requirement to include participatory processes is clearly established, stating that “All actions taken to define, implement and monitor landscape policies should be preceded and accompanied by public participation procedures and those of the affected stakeholders, with the aim of enabling them to play an active role in formulating landscape quality objectives, implementing them, and monitoring them”¹.

Since landscape is a part of the territory perceived socially and valued for its cultural qualities—as the expression and result of people’s interaction with the natural environment over time—citizen participation is a fundamental aspect, along with expert judgement, in processes of knowledge, evaluation, and proposal generation. Public participation processes must be guaranteed at all times, from the research phase—seeking to collect meanings and experiences in the configuration of the landscape—to establishing participatory mechanisms for sustainable management in the future.

Often, participation is limited to isolated events or is understood as a formal procedure. It is also common to restrict participation to awareness-raising by professionals or experts about the

value of the landscape (top-down), trying to make it accessible to everyone. While this is important, there is also a need to create horizontal participation mechanisms, based on debate among different representatives of the population and the authorities, with their various interests, for planning and applying landscape policies. The National Plan for Cultural Landscape advocates ensuring the sustained involvement of the population in the various phases of research and consultation (bottom-up), with authorities seeking public opinion on landscape policies or actions for the protection, management, and planning of landscapes in a co-responsible manner.

In this sense, I believe the experience presented here sought a model of participatory governance that incorporates these three strategies: awareness, participation, and consultation. Against a traditional model based on an Authorized Heritage Discourse—where experts and institutions decide what and how to protect—this nomination of the Ribeira Sacra puts forward the needs and concerns of the local population, represented by their delegates, in this process. It is a complex process due to the extent of the territory, in which representation of the 75 parishes was sought through neighbourhood associations, sectoral groups, communal land communities, individual residents, or recognized representatives; several informational meetings and debates were held, and a joint declaration was approved by one-third of them. These actions demonstrate the social and associative fabric, its capacity for self-organization and collective construction of an inclusive heritage narrative, as well as the strong will of the residents to prevent authorities from co-opting heritage processes, minimize the potential risks of such a declaration, and pursue co-responsible management.

In addition to the Declaration of the Parish Council, this book *Somos Patrimonio* also results from a series of participatory actions. The idea was to propose to a diverse and representative

¹Recommendation CM/Rec (2008)3 of the Committee of Ministers to member States on guidelines for the implementation of the European Landscape Convention. Part I. 1.G.)

sample of the population that they take a portrait photo with something that symbolizes what they value most in the landscape of the Ribeira Sacra—something they consider part of their heritage and would not want to see lost—and to explain the reasons for their choice. The concept of heritage used here does not conform to classic definitions focused on antiquity, monumentality, or artistic style, but rather includes what is considered valuable by the residents themselves or what they would like to see preserved for the future. A definition of heritage that takes into account the opinions of the people who live with it daily.

Among the main objectives of this symbolic activity were to promote reflection on the meaning of the concept of “heritage” itself, the diversity of heritage elements in the cultural landscape of the Ribeira Sacra, and to explore what the local population considers “valuable” and wishes to preserve in the future. This symbolic and participatory selection of the Ribeira Sacra’s heritage expands the field of what experts, technicians, and heritage officials have traditionally considered worthy of preservation. But undoubtedly, the fundamental objective of this work was to give a face, body, and voice to those who value, care for, maintain, embody, live, and remember their heritage.

Each photograph in this book, each face, each story, expresses the bond between people and the cultural landscape, and the relevance of the interrelation between nature and culture. Somos Patrimonio is, ultimately, an exercise in shared memory and a shared future. A demonstration of how heritage is built from the ground up, with commitment, affection, and above all, participation. This book is a tribute to all those who made this process possible and an invitation to continue cultivating a living, dynamic, diverse, and profoundly human cultural landscape.

Introduction

Throughout 2024, within the framework of the Ribeira Sacra’s nomination to be declared a World Heritage Site, we were commissioned to carry out a participatory strategy through which to gather contributions, criticisms, opinions and/or positions from the people who live in the territory regarding this issue.

The cultural landscape of the Ribeira Sacra covers a very large area, including 75 parishes from 15 municipalities in its “core zone”. How can participation be structured in a territory the size of a whole province?

We considered the parish as the minimum unit of identity, so the minimum level of representation had to be at the parish level: **The Council of Parishes.**

To form this Council, we proposed having one representative from each of the 75 parishes, knowing that the process would be long and complex.

It was necessary to establish criteria for representation. Galician idiosyncrasy itself provided the answer: neighbourhood associations (N.A.) are the minimum unit of citizen representation. In cases where an N.A. existed, it would automatically become the parish’s representative, either through its board or by designating someone to represent it.

If no N.A. existed, other options could be considered: forestry communities, water communities, or other types of associations. If none of these were present, the parish residents could agree on a person to represent them—or it might be that the parish was virtually uninhabited or chose not to express itself (which, paradoxically, is also a form of expression).

We held a series of informational and participatory meetings distributed throughout the territory with two main functions: to gather parish representatives and to begin building a body of ideas, suggestions, criticisms, and contributions arising from the meetings. Some of these meetings, in addition to being local, had a sector-specific focus (viticulture and tourism).

The meetings were promoted as open to everyone, both in the press and on social media. The only people directly invited by phone or email were the presidents of the Neighbourhood Associations, whose contact information was sought with the help of the municipalities and through some detective-like work in many cases.

The meetings began with a simple dynamic where we asked attendees to introduce themselves, stating their name, place of origin, and one heritage element from their parish or village that they would not want to see lost under any circumstances. It didn't have to be a church or an *hórreo* (traditional granary). It could be something small, even abstract, tied to their emotions, their memory, their sensitivity. From this dynamic, this publication was born: some of the individuals were photographed alongside their chosen heritage element, along with a short text explaining their choice.

From the notes taken during the meetings, a document was drafted and presented at the Council of Parishes held on October 19, 2024, in Parada de Sil. Representatives were invited to this Council of Parishes according to the previously mentioned criteria.

Out of the 75 existing parishes, two-thirds of the representatives' database was completed, and one-third of the total attended the Council of Parishes. The document was analysed and voted on point by point, achieving unanimous approval from those present.

The representatives came from very diverse backgrounds in terms of gender, age, and professional fields, making the resulting document inclusive and offering a broad and representative perspective.

The process was open-door, and anyone could attend the participatory meetings. The process continues, and we hope to incorporate more representatives.

Participation should not end with the possible inclusion in the heritage list but should instead continue in decision-making around landscape management if the Ribeira Sacra is ultimately declared a World Heritage Site.

Council of Parishes Declaration 2024-10-19

The Consello de Parroquias (“Council of Parishes”), meeting in Parada de Sil on October 19, 2024, agrees to support the Ribeira Sacra’s nomination for World Heritage status, considering the potential benefits it may bring to the region.

To mitigate possible negative effects of the hypothetical designation, it is essential to take into account the points proposed in this declaration, as well as to ensure proper local representation throughout the stages of this process.

The Council of Parishes, meeting at the Fábrica da Luz in Parada de Sil on October 19, 2024, agrees on the following points to be considered by the Interdepartmental Commission and in the Management Plan.

1. General issues affecting rural areas

There are a number of challenges affecting various governmental institutions that, while not directly related to heritage, are essential for making the territory liveable and thus ensuring that this cultural landscape remains alive.

The Council of Parishes includes the following issues to be addressed by the Interdepartmental Commission, with the aim of finding solutions:

- Essential public services, which are in decline in rural areas, must be maintained in order to attract population to the Ribeira Sacra, particularly:
 - Education
 - Healthcare
 - Social services such as in-home assistance
 - Public transportation

- Water access is particularly important, being one of the core themes of the nomination. There are households without proper water supply or sewage systems. This must be urgently addressed by the Interdepartmental Commission, encouraging local governments to take action.

- Housing access: There is a lack of accessible housing for people wishing to settle in the area. Rental availability is limited, and purchasing property is often complicated due to shared ownership.

- Solutions should be found to encourage owners to rent or sell, or to promote public housing.

- Communication and transport: Though also addressed elsewhere, from a general standpoint, the relevant authorities must be urged to maintain roads properly, including pavement conditions, vegetation clearing, and signage.

- Public transport options tailored to residents’ needs must be developed.

- Internet: More investment and oversight are needed to ensure adequate internet connectivity.

- Administration access: It is often difficult for residents to deal with administrative procedures when seeking permits, as it is not always clear which body is responsible. Some actions require paperwork with multiple entities, each with its own timeline, which discourages applicants.

- We propose the creation of a Ribeira Sacra administrative office that would:

- Centralize services and mediate between residents and government.
- Allow for contact with multiple public bodies in a single visit.
- Advise residents on which agency handles which type of action.
- Understand the Ribeira Sacra’s unique context, including the legal implications of the BIC (Cultural Interest Asset) designation and potential World Heritage listing.
- Be mobile or use a system to reach residents across this large area.

2. Viticulture and agricultural activity

Viticulture defines the Ribeira Sacra's economy due to its impact on the Cultural Landscape. The most iconic element is the terraced walls, which have existed and will continue to exist only if accompanied by viticultural activity.

We are currently facing a major crisis in the productive model, evident during the 2024 harvest. While this should be addressed by the Ministry of Rural Affairs and Agacal, and the roundtable they announced, the Council of Parishes presents the following concerns due to their impact on residents and the Cultural Landscape:

- Direct or indirect support for terrace-based viticulture:
 - This type of cultivation is costlier than flatland farming.
 - These grape farmers are also heritage stewards, maintaining dry-stone wall architecture—a UNESCO-listed technique.
- Support for reclaiming terraced vineyards that are currently overgrown.
- Differentiated labelling from the Consello Regulador (the Ribeira Sacra Designation of Origin Regulatory Council) to distinguish wines from terraced vineyards versus flatland vineyards, allowing consumers to make informed, value-driven choices.
- Reassessment of land classifications: Some areas that were once traditional vineyards but later abandoned are now classified as forest land, hindering restoration.
- With climate change, previously unsuitable areas may now be viable for grape farming.
 - Expansion must be orderly, with clear regulations.
 - Consideration is needed for new or restored vineyard plots just outside the cultural landscape zone:
 - These new plots will affect the landscape visually.

- They will impact crops downhill.
- While viticulture is vital, other sustainable land-based activities should also be promoted.
 - Economic diversity allows resilience during crises.
 - Aligning land use with soil types ensures environmental balance and sustainability (e.g., water use).
 - Traditional farming know-how acknowledged the importance of this balance, and the nomination itself highlights it. The Management Plan should promote traditional knowledge and land-use history when shaping regulations.
- Special attention must be given to landscape changes that may negatively affect the territory.

3. Tourism

Though the potential World Heritage designation has many implications beyond tourism, it is likely to be one of the most heavily impacted and developed sectors, with significant consequences for residents.

The designation process should be used to develop strategies that mitigate current and future negative tourism impacts.

The Ribeira Sacra Tourism Consortium is working on a sustainable tourism plan, and collaboration with the Council of Parishes is necessary to address community concerns:

- Transportation:
 - One of the greatest challenges is how to manage increased road traffic without disturbing the local pace of life?
 - Shuttle services
 - Access restrictions

- Parking areas with real-time capacity alerts
- Developing new visitor hubs to spread out tourist pressure
- Better public transport options that benefit both tourists and residents
- Encourage the use of traditional walking paths
 - Promote visitor packages connecting highlights (monuments, wineries, restaurants, hotels, viewpoints) via walkable or e-bike-friendly traditional routes.
 - This would also contribute to the conservation of the paths themselves.
- Holiday homes
 - A growing trend with both benefits and drawbacks:
 - Increases in holiday homes push up prices and reduce access for residents.
 - Restoring houses for tourism improves village conditions.
 - It can be a secondary income source for permanent residents or a draw for newcomers.
 - A specific regulation for Ribeira Sacra is needed to govern licensing criteria. We urge the Tourism Consortium to pressure local governments to create and implement this framework.
- Professional training:
 - Development of territory-specific training programs and certifications for tour guides, ensuring knowledge of local heritage.
 - Encourage local residents to become qualified guides.

4. Culture and Heritage

- Creation of a Ribeira Sacra Studies Center, involving local experts and cultural associations, to promote territorial knowledge and dissemination through research, catalogues, publications,

conferences, and cultural routes.

- Formation of a local advisory group to support the creation and revision of the Management Plan by helping to identify elements and correct place names.
- A communication campaign about the Management Plan's contents, so residents understand which activities are allowed, which are restricted and which require specific permits
 - This could include talks, brochures, and social media campaigns.

5. Process for selecting the Council of Parishes representatives for the Inter-departmental Commission

- The Council of Parishes decides not to elect representatives during this session.
- A set of criteria for future selection is agreed upon:
 - At least one representative must be under 35 years old
 - At least one must be a viticulturist
 - At least one must be a tourism professional
 - Efforts should be made to ensure equal representation from both provinces
 - All representatives must be registered residents of Ribeira Sacra municipalities.

Esta publicación resume o proceso participativo ao redor da Candidatura da Ribeira Sacra a Patrimonio Mundial, incluíndo a Declaración do Consello de Parroquias aprobada pola veciñanza en Parada de Sil a 26 de outubro de 2024. Durante o proceso, fixemos a varias das participantes unha foto-retrato con aquilo que considerase parte do seu patrimonio, que non lle gustaría que se perdera, explicando os motivos da súa escolla.

Plan de Sostibilidade Turística en Ribeira Sacra

Consorcio
de Turismo

XUNTA
DE GALICIA

Ribeira Sacra
Paisaje del Auga

